

Drucilla Cornell és a határ filozófiája

I. Mi a határ filozófiája?

Drucilla Cornell amerikai jogász, feminista teoretikus komoly szerepet vállalt Jacques Derrida filozófiájának recepciójában az amerikai jogi szakirodalomban. Az általa szervezett három dekonstruktivista konferencia a Cardozo School of Law-n vízvázaló volt nemcsak az amerikai jogi irodalomban, de a francia filozófus kései munkássága szempontjából is. De ezen túl Cornell a 70-es évek feminista kritikájának és a 80-as évek nihilizmus-vitájának tanulságait levonva a dekonstrukció egy nagyon fontos és újszerű értelmezését mutatta be, amelynek az alapműve Cornell *The Philosophy of the Limit* című könyve.

A nihilizmus-vita Paul D. Carrington már korábban említett *Of Law and River*² című írásával került középpontba, ahol Carrington a kritikai jogi mozgalom nihilistáinak üzent hadat. A vitában a fő kérdés az volt, hogy a meghatározatlanság (indeterminacy) elvének felvállalásával crit-ek vajon nem merészkedtek-e veszélyesen közel a nihilizmushoz. Mert a mainstream amerikai jogi gondolkodás úgy látta, hogy a jogi szövegek jelentésének meghatározatlansága azt jelenti a crit-ek számára, hogy bármely szövegnek akármilyen értelmezést lehet tulajdonítani. A vita tétje nagy volt, hiszen nem lényegtelen kérdés, hogy lehetséges-e a szöveg objektív értelmét megtalálni, vagy menthetetlenül a szubjektív értelmezések és értelemtulajdonítások határozzák-e meg a jogi életünket. Owen Fiss és Stanley Fish vitáját érzem a legfontosabbnak kiemelni, különösen azért, mert Fish az objektivitás-szubjektivitás merev dichotómiáját az értelmező közösség kultúrájának meghatározó voltával kívánta oldani³, amely Cornell elméletében áttételesen nagyon fontos lesz.

A Critical Legal Studies második generációjához sorolható Drucilla Cornell a sokrétű filozófiai-elméleti megalapozás mellett a dekonstrukció elméletét úgy kívánta adaptálni a jogi értelmezéseméletében, amely lehetővé teszi az „itt és most” igazságának meghaladását, a jogi jelentés etikai rétegének hangsúlyozásával. Cornell elmélete patchwork jelleggel kapcsolja össze egymástól távolálló filozófusok és jogászok elméleteit koherens egésszé. A célja az igazságosság elérése, és az egyén emberi méltóságának megalapozása úgy, hogy az igazságosság kérdését mindenféle metafizikai spekulációra hivatkozva ne zárja ki. Cornellnél az igazságosság sosem lezárt történet, nem objektíve megragadható szabályösszesség, hanem dialógus, fokozatosan fejlődő valóság, amelynek magja az emberi személyek egymáshoz fűződő etikai kapcsolata.

Drucilla Cornell célja, hogy létrehozza a dekonstrukció „etikai olvasatát.”⁴ Ezen olvasatnak az alapjait Jacques Derrida *The Force of Law* című tanulmánya adja. De mit is jelent ez pontosan? Az etikai kapcsolat Cornellnél egy olyan létmódot jelent (ha ez a kifejezés megkockáztatható), amely a Másikkal való viszonyt aszerint vizsgálja, hogyan lehet az Én-Másik⁵ viszonyt megszabadítani az erőszaktól.

¹ Kevevári István, PPKE JÁK, doktorandusz

² Carrington, Paul D. *Of Law and River*. In *Journal of Legal Education*. 1984.

³ Fish, Stanley: *Doing What Comes Naturally*. Calderon Press. Oxford. 1989. 126-127. o. *magyarul*: Fish, Stanley: *Fish v. Fiss*. In: *Jogi gondolkodás paradigmái*. (szerk.): Varga Csaba. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogbölcseleti Intézet, Budapest. 2006. 50-51. o.

⁴ Cornell, Drucilla: *The Philosophy of the Limit*. Routledge, New York/London, 1992. 1. o.

⁵ Martin Buber ezt a viszonyt Én-Te viszonyként fogalmazta meg nagyhatású művében: *Én és Te* (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1991) 5. o.

Mit jelent az Én-Másik viszony? Egy elismerő viszonyt, egy olyan függő létmódot, amelyben az Ént, a szubjektumot a Másik megszólítja, és ezzel a Másikkal szemben „végtelen felelősséggel” tartozik az Én. Ez a felelősség nem választás kérdése.⁶ A másik egy arc, amely megszólít minket, és azt mondja: „Ne ölj!”⁷ A másikhoz való viszony aszimmetrikus, mert az Én mindig csak reagál az őt megszólító Másikra. Mint látható, ez a viszony nagyon hasonló a klasszikus kor alapvető antropológiájához abban az értelemben, hogy a személyt mindig valamilyen relációban létező lényként írja le, de itt mégis Emmanuel Levinas hatását kell látnunk, amely Jacques Derridán keresztül lett Drucilla Cornell elméletének alapja.

Mit jelent az erőszak? Az Én-Másik viszony akkor fordul át erőszakba, ha a Másikat megpróbáljuk úgy kezelni, mintha nem lenne velünk szemben álló végtelen méltósággal rendelkező személy, ha azonosítani akarjuk magunkkal, ha valamilyen formában elnyomjuk, vagy az Én-Másik viszony tartalmát pozitív meghatározásokkal leírjuk, mert ezzel egyúttal redukáljuk azt.

Drucilla Cornell elmélete az analitikus angolszász jogelmélet pozitívizmusával kíván szembeszállni, amely elméletben a jog és a jogi jelentés egy objektíven megragadható dolog, amelyet fel kell ismerni a szövegből. A 80-as évek objektívizmus-szubjektívizmus vitájában Cornell egy harmadik, de nem közvetítő megoldást keres, amely megpróbálja a jogi viszonyokat úgy értelmezni, hogy azokat nem egy lezárt ontológiai rendszerbe helyezi, hanem egy nyitott értelmezési filozófiai-keretrendszerbe hoz létre, amelynek fontos építőkövei Robert Cover nomosz-elmélete, valamint Hegel elmélete a jogi személyiségről és a jogviszonyban lévő kölcsönös szimmetriáról, Emmanuel Levinas Másikra-irányuló kapcsolatalapú etikája és végül Jacques Derrida dekonstruktív filozófiája.

II. A cornelli elmélet alapjai és a pozitívizmus kritikája

Drucilla Cornell a pozitivisták elméletének jogértelmezési elméletét kívánja meghaladni, és ehhez Ronald Dworkin elméletének kritikájából indul ki. Dworkin szerint a jelentés társadalmi gyakorlatok és nyelvi játékok által jön létre. A jelentés nem objektív (embertől függetlenül létező), hanem közmegegyezés eredménye.⁸ Az értelmezés igazságosságának és kritikájának nincsen külső objektív mércéje Dworkin szerint, mindig a meglévő társadalmi gyakorlaton belül lehet a jogszabályt illetve elvet értékelni. Az interpretáció a közösségekben résztvevők és a gyakorlat közötti interakció, amely során a gyakorlat/hagyomány céljaira kérdezzük rá. Egy szabály újraértelmezése mindig a meglévő gyakorlat eredeti céljának rekonstrukciójából indul ki, a célok felől lehet immanens kritikát adni.⁹

A célok azért fontosak, mert bármikor is állunk elő egy „jobb”, „tisztább” értelmezéssel annak mindig konzisztensnek kell maradnia a célokkal. Az értelmezés során nem kérdés az igazságosság Dworkin szerint, mivel azt ő szubjektívnek és egyéninek tartja szemben a jog közösségiességével és kikényszeríthetőségével.¹⁰

A közösség egy gyakorlatokból összeálló realitás, amelynek joga konzisztens a múltbéli döntések elvei szintjén.¹¹ A közösség perszifikált Dworkinnál, amely egy hangon – a bírón keresztül – szólal meg.¹² A szabályok és elvek konzisztenciájának két elméletét lehet

⁶ Levinas, Emmanuel: *Otherwise the Being Or Beyond Essence*; ford: Alphonso Lingis (Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1991) 10. o.

⁷ Levinas, Emmanuel: *Totality and Infinity*; ford: Alphonso Lingis. Duquesque University Press, Pittsburgh, 1969. 199. o. *magyarul*: Teljesség és végtelen. ford: Tarnay László. Jelenkor kiadó, Pécs, 1999. 165. o.

⁸ Cornell, Drucilla: *Institutionalization of Meaning, Recollective Imagination and the Potential for Transformative Legal Interpretation*. 1149. o. IN *University of Pennsylvania Law Review* 1988. Vol. 136.

⁹ Cornell 1988. i. m. 1152. o.

¹⁰ Cornell 1988. i. m. 1154. o.

¹¹ Cornell 1988. i. m. 1156. o.

¹² Cornell 1988. i. m. 1158. o.

felvázolni, az egyik egy konvencionalista megközelítés. Eszerint az értelmezések és gyakorlatok kompromisszumok eredményei, így bármikor is egy új értelmezéssel állunk elő, mindig egy új kompromisszumot kell tételoznünk a szabály értelmezése kapcsán.¹³ A másik Dworkin által felvázolt modell a láncregény elképzelése¹⁴, amely szerint az időben egymást követő precedensek a később ehhez a hagyományhoz hozzátevő „társíró”, vagyis a bíró, részéről alkalmazkodást követelnek meg.¹⁵ Stanley Fish finom kritikával illeti a láncregény-elméletet, mert szerinte egy később érkező könnyedén tudja a megelőző szövegkorpuszt új megvilágításba helyezve radikálisan újraértelmezni, ezzel a konzisztenciát megtörni.¹⁶

Cornell Dworkin elméletében a pozitívizmus sikertelen meghaladását látja, mivel elméletében a „mi van?” és a „mi volt?” kérdése dominál, és figyelmen kívül hagyja a Robert Cover nomosz-elméletében felvetett „mi lehetett volna?” kérdését és lehetőségét. Cornell szerint a jogértelmezés horizontján, amikor számba vesszük az értelmezéseink eredményét, sokkal fontosabb a „mi lehetett volna” és a „minek kellene lennie” dimenziójának tárgyalása, mert ezek vezetnek minket új értelmezésekhez.¹⁷ Cornell szerint Dworkin elméletében egy „rózsaszín szemüvegen” keresztül vizsgáljuk a múltbéli precedenseket, és mindig a lehető legjobb színben értelmezzük a múltbéli szabályokat, elveket és az ezek mögött húzódó célokat. Erre nyilvánvalóan a jogi hagyomány konzisztenciájának védelme miatt van szükség, de Cornell szerint ez megakadályozza a múltbéli érvek totális kritikáját, azok elvetését, ha nyilvánvalóan igazságtalanok. Cornell példája a „separate but equal” elv, amely hosszú évtizedekig meghatározta a szegregációról szóló viták feloldását. Ha folyamatosan a régi, ránk hagyományozódott elveket, szabályokat és célokat próbáljuk a lehető legjobban értelmezni, azzal, Cornell szerint, egy nagyon is valós korszakot és szenvedéseket hagynánk figyelmen kívül, amit egy igazságtalan elv alkalmazása okozott.¹⁸

Az igazságosság szubjektív tartományba helyezése Dworkin részéről pontosan az elvek és értelmezések konzisztenciájának materiális oldalát tünteti el. Cornell hangsúlyozza, hogy valamiféle igazságosság koncepció közösségi szintű tételzése nélkül nincs értelme elvi szintű konzisztenciáról (illetve integrációról) beszélni, mert nincsen egy állandó magja az értelmezésnek, amelyhez vissza lehetne nyúlni.¹⁹

Cornell további kritikája, hogy Dworkin elméletében a közösséget egyéni szerzőként írja le, aki egy hangon szólal meg. Dworkinnál két közösség keveredik, egyrészt a személytelen társadalmi nyelvhasználatok (az értelmezés nyelvi kontextusa), másrészt a tényleges értelmező közösség a bírák.²⁰ Az ideál és a valóság között az aktuális bíró értelmezése hoz létre egységet, de Cornell szerint a kettő egysége pontosan a bírói értelmezés partikularitása és esetlegessége miatt sosem lesz tökéletes, és pontosan ezen tökéletlenségből eredő feszültség miatt lehetséges a kritika és az alakító jellegű értelmezések.²¹ A közösség nem egységes: „egy komplex közösség sosem beszél egy hangon.”²²

Dworkin szakítási szándéka azért bicsaklik meg Drucilla Cornell szerint, mert nem rendelkezik egy olyan filozófiai keretrendszerrel, amely „a jog objektív szellemét a kollektív etika részeként írta le.”²³

¹³ Cornell 1988. i. m. 1160. o.

¹⁴ Lásd még: Varga Csaba: A jogi gondolkodás paradigmái. Szent István Társulat, Budapest. 2006.

¹⁵ Cornell 1988. i. m. 1161. o.

¹⁶ Cornell 1988. i. m. 1162. o.

¹⁷ Cornell 1988. i. m. 1165. o.

¹⁸ Cornell 1988. i. m. 1170. o.

¹⁹ Cornell 1988. i. m. 1173. o.

²⁰ Cornell 1988. i. m. 1176. o.

²¹ Cornell 1988. i. m. 1177. o.

²² Cornell uo.

²³ Cornell 1988. i. m. 1178. o.

II.1. Hegel és társas kapcsolatok kölcsönös szimmetriáján alapuló jogok elmélete

Drucilla Cornell Hegel filozófiáját használja keretként saját jogértelmezés elméletének kidolgozásához. Ennek okait a következőkben jelöli meg:²⁴

- Hegelnél a közösség nem szerződésen alapul, azonban egy közösségi szemléletű megközelítés, amely védi az egyén jogait
- Hangsúlyozza az etikai valóság (Sittlichkeit) jelentőségét a közösségbe való integrálódásban
- A szimmetrikus kölcsönösség megvalósult kapcsolatain alapul a modern jogi gondolkodás

A szimmetrikus kölcsönösségen alapuló kapcsolatok azt jelentik Drucilla Cornell Hegel-értelmezésében, hogy a közösség tagjai kölcsönösen elismerik egymás méltóságát és jogi személyiségét (jogalanyiságát). Hegel alapvetően nem az emberi természet transzcendenciájából vezeti le a méltóságot, szerinte az a társadalmi gyakorlat során valósul meg. A méltóság a társadalmi gyakorlatban jogosultságokban ölt testet, így Hegel és Cornell is a jog szükségszerűsége mellett foglal állást. A jog és a jogi jelentés nem egy múltbéli döntés (végső) eredménye, hanem egy folyamat konkrét megvalósulása.²⁵

Azért tekinthetjük közösségi jellegűnek ezt a hegeli-cornelli megközelítést, mert a szubjektum, amikor öntudatára ébred, akkor nemcsak önmagát ismeri fel, mint individuumot, hanem önmagát, mint az állam tagját és így jogok alanyát is.²⁶ Ennek etikai és politikai következményei is jelentősek: a polgár államhoz való hűsége a jogi személyiség (méltóság) elismeréséből ered, és ugyanezen elismerés vonatkozik a polgárok horizontális jellegű (polgár a polgárral) kapcsolataiban is. Ebből következik, hogy a személyt nem lehet elidegeníthető jószágként kezelni.²⁷

Cornell fontosnak tartja, hogy a kölcsönös szimmetrián alapuló kapcsolatok abban különböznek a formális egyenlőségtől, hogy amíg az előbbi horizontális (az állampolgárok egymás közötti kapcsolatait vezérlő elv), az utóbbi vertikális szerkezetű, és az állam s polgára közötti kapcsolatot orientálja (az állam feladata az állampolgárainak egyenlőségét biztosítani, illetve az állampolgárokat egyenlőként kezelni).²⁸

A kölcsönös szimmetrián alapuló kapcsolatok megvalósulásához az szükséges, hogy a jog objektív (kézzel fogható, tárgyiasult) és nyilvános legyen, továbbá a bíró/törvényhozó minden döntése valamiképpen alá legyen támasztva. A szuverén a modern államban nem deklarálni a jogot anélkül, hogy megindokolná és lehetőséget adna az alávetettek válaszára.²⁹ Ebből következik Drucilla Cornell hegeli alapú Dworkin-kritikája, mert szerinte a bíró nem egy „Herkules”, nem egy rendkívüli egyén vagy a közösség megszemélyesítője, hanem a jog egyik szerve, és feladata a jog alkalmazása.³⁰

Az igazságosság Hegelnél nem szubjektív és egyéni, hanem a társadalmi gyakorlatokban és intézményekben megvalósuló elv, amely a közösségi kötelezettségeket és az egyéni szabadságot egyszerre valósítja meg.³¹ A Hegeli elmélet meglehetősen pozitív értelmezése és értékelése Cornell részéről azonban egy komoly kritikával is társul: a hegeli rendszer a beteljesült, az itt és most rendszerének dicséretéről szól. Az egyén nem kreatív

²⁴ Cornell 1988. i. m. 1178. o.

²⁵ Cornell 1988. i. m. 1181. o.

²⁶ Cornell 1988. i. m. 1183. o.

²⁷ Cornell 1988. i. m. 1183. o.

²⁸ Cornell 1988. i. m. 1185. o.

²⁹ Cornell 1988. i. m. 1186. o.

³⁰ Cornell 1988. i. m. 1188. o.

³¹ Cornell 1988. i. m. 1188. o.

alkotója a jog objektív rendjének (hiszen azt a szellem önmozgásával magyarázza), másrészt a jogi rendben nincs bizonytalanság, miután az aktuálisan létezőt az elképzelhető legjobb rendként tételezi a német filozófus.³² Mindez azért probléma Cornell szerint, mert a lezártág, a megvalósult jó egy olyan metafizikai esszencialista szemléletet hoz a jogba, amely számára elfogadhatatlan, mert gyakorlatilag bármilyen társadalmi rendet meg lehet így védeni.

Cornell a hegeli elmélet hibáit az amerikai filozófus Charles Peirce Hegel-kritikájának és elméletének felhasználásával kívánja kiküszöbölni úgy, hogy annak pozitív vonásait megőrizhesse. Peirce elméletére hivatkozva Cornell a közösséget nem pusztán ténynek tekinti, hanem olyan értékelő egységként, amely a dialógus formában megjelenő érvelési folyamatot elbírálja, miképpen a bíró, és felmutat egy értelmezést, „amelynek fent kell maradnia.”³³

A jog léte az értelmezés és az így kinyert jelentések és szabályok kikényszerítésén alapul Cornell szerint, az értelmezés pedig nem lehetséges valamiféle normatív tekintély nélkül, amely kontrollálná a diskurzust és ennek a végső elve a kölcsönös szimmetria elve kell, hogy legyen.³⁴

Azonban Cornell mégsem zárt, egyszer és mindenkorra lezárt rendszerben gondolkodik. A derridai iterabilitás (ismételhetőség) elve alapján képtelenség a teljes konzisztencia, mert egy jel (legyen az jogszabály, egy elv, egy értelmezési folyamat objektívált eredménye) egy megváltozott kontextusban történő megismétlése kihatással van a jel jelentésére.³⁵ Mindez nem jelenik meg kiküszöbölendő problémaként Cornell elméletében, mert pontosan ez teszi lehetővé az adaptációt, a jogszabályok (és ezen keresztül az egész társadalom) alakítását és jobb megértését.³⁶

II.2. A jogértelmezés kontextusa: Robert Cover nomosz-elmélete

A jogértelmezés problematikája többnyire arra irányul, hogy hogyan tudjuk feltárni egy jogi szöveg valódi jelentését. A pozitivisták jogelmélet hajlamos a nyelvet objektív közvetítő közegnek tekinteni, amelyen keresztül problémátlanul fel lehet tárni a szöveg mögötti jelentést, vagy a jogalkotói szándékot. A korai pozitívizmus naivnak tetsző egyszerű nyelvszemléletének meghaladásával a nyelvi jelentés feltárása sokkal nehezebbé kezdett válni, amelyet a különböző szerzők másképpen próbáltak kezelni. A kontextuális elméletek (mint Hart)³⁷ jól kezelik azt a problémát, hogy a jelölő és a jelentés nincs tiszta fedésben egymással, és az értelmezéskor a nem „rutinjellegű”, „nehéz esetekben” szükség van arra, hogy a pusztán szövegen túl tekintsünk.

Mindazonáltal arra a kérdésre nem kapunk választ, hogy honnan ered a jogi szöveg jelentése? Hogyan lehetséges, hogy ugyanazon szövegnek (jelölőnek) teljesen más jelentést tulajdoníthat akár egyetlen országban ugyanazon bíróság (vagy azonos jogszabály-szöveg mellett különböző államok máshogy értelmezik a jogot)? Robert Cover 1983-as nagy hatású tanulmányában³⁸ amellett foglal állást, hogy a normatív univerzumban, amely körbevesz minket (ezt nevezi ő nomosznak), nem csupán előírásokat és szabályokat találhatunk, hanem narratívákat is: „minden alkotmányhoz tartozik egy eposz, és minden dekalógushoz egy

³² Cornell 1988. i. m. 1195. o.

³³ Cornell 1988. i. m. 1216. o.

³⁴ Cornell 1988. i. m. 1217. o.

³⁵ Cornell 1988. i. m. 1220-1221. o.

³⁶ Cornell 1988. i. m. 1224-1225. o.

³⁷ vö. Hart, H.L.A.: A jog nyitott szövedéke In: A jogi gondolkodás paradigmái. (szerk.): Varga Csaba Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogbölcseleti Intézet, 2006. 35-46. o.

³⁸ Cover, Robert M.: The Supreme Court 1982 Term. Foreword: Nomos and Narrative. In: Harvard Law Review 1983. Vol. 97.

szöveg.”³⁹ A nomoszban szereplő narratívák és történetek azért fontosak, mert ezek adnak jelentést és jelentőséget a jogi szövegeknek. Cover szerint a nagy jogi kultúrákat nem csupán a jogi technika csiszoltsága jellemzi, hanem a jogot körülvevő normatív univerzum gazdagsága is. A nomoszban nem csupán felfedezhető a jogi kultúra, hanem ez az alapja.⁴⁰

Cover szerint a nomosz alapvetően egy közösségi és kollektív együttélés eredménye, amelyben jelentékeny szerepe van az értelmezési közösségek elismerésének, az együvé tartozásnak. Az elkötelezettségnek nagyon is komoly hatása van a jogi szövegek értelmezésekor előálló jelentésekre.⁴¹ A nomoszban fellelhető narratívák mintát és modelleket nyújtanak az értelmező közösség számára a jog interpretációjában.

A nomosz nem csupán a jogteremtés hőseposzait tartalmazza, hanem olyan világ vízióját is nyújtja, amely lehetővé teszi alternatív valóságok megálmodását. A jog valójában a bukott valóság és a nomosz idealizált világa közötti híd szerepét tölti be.⁴² A jog olyan erő, amely a valóság és az ideál közötti egyensúlyt hozza létre, a narratívák hozzák létre azt a hidat, amely a „van” és a „lehetne” világát összeköti. A narratívák lehetővé teszik, hogy a valóságunkat a „mi lenne ha” szemszögén keresztül lássuk. A jogértelmezés során tehát nemcsak az fontos, hogy mit jelent (a jelenben) a szöveg, hanem az is, hogy milyen világot teremt(het) egy értelmezés és milyen következményei vannak.⁴³ A jog (itt a jogi szöveg) adja meg a lehetséges alternatívák körét, de a jövő egy része így is homályba vész.⁴⁴ Itt nem egyszerűen utópiákról van szó, Cover szerint, amikor valamit utópiának nevezünk, az azt jelenti, hogy a valóság és az ideál közötti távolságot elmeretezzük, így az ugrás, hogy az ideált itt és most megvalósítsuk, kicsúszik a kezeink közül.⁴⁵

Robert Cover elmélete azért fontos számunkra, mert egy olyan filozófiai szemléletet biztosít Drucilla Cornellnek, amely nagyon fontossá válik a jogértelmezés időbeli dimenziója vonatkozásában. Cover elmélete egyértelműen amellet foglal állást, hogy a jogértelmezés valójában egy kreatív alkotó folyamat, amelyet a közösségi ideálok megvalósítása iránti vágy vezet.

Cover a jogi diskurzus két formáját különbözteti meg, amelyek egymásra építve alakítják a nomoszt, és így a jogi jelentés keletkezését: egyrészt megkülönböztet pedagógiai (világteremtő) és birodalmi (világfenntartó) ideáltípust. A pedagógiai módozat az egyén személyes beavatásán, a jogi narratívák corpusába való beavatódáson (elsajátításon) és a narratív világ iránti személyes elköteleződésen alapul; ehhez képest a birodalmi módozat esetében a normák univerzálisak, azokat nem kell elsajátítani, amíg azok hatékonyak (azaz követik őket), ezen kívül a normák iránti gyenge vagy hiányzó interperszonális elkötelezettség jellemző.⁴⁶

Ez a két módozat egymást romboló feszültsége hozza létre a jogi kultúrákat. Ennek az az oka, hogy a pedagógiai (világteremtő) módozat a jogi narratívák és világok burjánzó teremtését hozza létre, a személyes elköteleződések és beavatások során az egységes corpust körbevevő kultúra differenciálódik és különböző értelmezési tradíciók jönnek létre.⁴⁷ A közösség felbomlik a közösségi hit koherenciájának megőrzése érdekében,⁴⁸ mert a közösség és annak hite teljes fedésben kell, hogy legyen egymással. Ezzel szemben a birodalmi módozat arra törekszik, hogy legyen egy normatív rend, amely hatékony, amely kontrollálja a

³⁹ Cover 1983. i. m. 4. o.

⁴⁰ Cover 1983. i. m. 6. o.

⁴¹ Cover 1983. i. m. 7. o.

⁴² Cover 1983. i. m. 9. o.

⁴³ Cover 1983. i. m. 10. o.

⁴⁴ Cover 1983. i. m. 9. o.

⁴⁵ Cover 1983. i. m. 44. o.

⁴⁶ Cover 1983. i. m. 13. o.

⁴⁷ Cover 1983. i. m. 16. o.

⁴⁸ Cover 1983. i. m. 15-16. o.

közösséget, még annak árán is, hogy a normatív rend és annak mítoszaiban nincs tökéletes egyezés az egyes polgárok hitében.

A jogkeletkezés burjánzását a bírói hivatalok állítják meg, a jogölő [jurispathic] kúriák coveri gondolata szerint a társadalmi kontroll és a jogi jelentés egységessége végett a bírói jogértelmezés egyes értelmezési tradíciókat kiemel, a többit pedig eltörli, nem kapják meg a jog erejét, egyszerűen kirekesztődnek a nomoszból. A bírói jogértelmezés a kényszer árnyékában megy végbe (így birodalminak tekinthető a fenti felosztás alapján), bizonyos értelmezési utakat lezár a normatív univerzum hatékonysága érdekében.⁴⁹

Cover szerint minden jogi alapszöveg jelentése végeredményben versengő narratívák küzdelmének eredménye.⁵⁰ A jogértelmezésben Robert Cover szerint valójában nem a „túl homályos jog” a főprobléma, hanem a „túl sok” narratíva és értelmezési lehetőség ugyanarra a szövegre vonatkozóan. Az értelmezési közösségek (jogtudományi iskolák, szubkultúrák, akadémiai tudományos kultúra stb.) nem technikai tevékenységeken keresztül nyerik ki a jogi szöveg objektív jelentését, hanem ezen közösségek közösen osztott narratívái, tapasztalati és víziói befolyásolják.⁵¹

A nomosz nem egy objektíve megragadható dolog, hanem egy folyamatosan változó közeg, a vízió és valóság közötti átmenet, amelyben az emberi cselekedetek végbemennek. A jogot másutt Cover az elképzelt jövő valóságra történő kivetítésének nevezi.⁵²

A nomosz-elmélet azért fontos a mi szempontunkból, mert Drucilla Cornell saját jogértelmezési elmélete Derridán és Levinason túl Cover gondolatait viseli leginkább magán. A Cover által felvázolt jogértelmezés-szemlélet úgy haladja meg a szövegcentrikus jogértelmezés-elméleteket, hogy nem a társadalmi közeg kontextusát, hanem a jogot körülvevő versengő narratívákat, igazságosság-koncepciókat, múltbéli tapasztalatokat és a jövőben elérni kívánt célokat nevezi meg. Ennek jelentősége az, hogy a jogértelmezés horizontján a „van” és a „volt” pozitivitását a „lehetne” és a „lehetett volna” feltételességeivel gazdagítja, a számunkra adott (normatív) világ kényszereinek és esetlegességeinek meghaladása érdekében.

III.1. A jog három rétege

A jogértelmezés Drucilla Cornellnél nem egyszerűen a szavak értelmének keresése. A jogi interpretáció a szöveg etikai értelmének kutatását jelenti.⁵³ Cornell a jogértelmezés problémájának felvázolásakor három „birodalmat” jelöl meg, amelyeket találó fordítás híján eredeti formájukban jelölöm meg:

1. *the Good, or the Law of Law* [a Jó, vagy a Jog Joga]
2. *the Right, or the moral Law of the self-legislating subject* [a Jogos, vagy az önszabályozó szubjektum morális törvénye]
3. *the principles inherent in an existing legal system* [azok az elvek, amelyek benne rejlenek a létező jogi rendszerben]⁵⁴

A Jó nem más, mint a Másik megszólítása, amely felelősségre hív minket⁵⁵, ez a jog normatív alapja, az igazságosság. A második nem más, mint a jogos felismerése a szubjektum

⁴⁹ Cover 1983. i. m. 40. o. és 53. o.

⁵⁰ Cover 1983. i. m. 17. o.

⁵¹ Cover 1983. i. m. 42. o.

⁵² Cover, Robert M.: Violence and Word. 1604. o. In: The Yale Law Journal 1986. Vol. 95.

⁵³ Cornell 1992. i. m. 100. o.

⁵⁴ Cornell 1992. i. m. 92. o.

⁵⁵ Ez a gesztus párhuzamba állítható a fichte-i Aufforderunggal [meghívással]. Vö.: Frivaldszky János: *A jogi reláció a (poszt)modern korban: Az olasz filozófusok Fichte nyomdokain*, In: Iustum Aequum Salutare 2010/4.

által, végül a harmadik a jogszabályok és jogi elvek, amelyek kiolvashatóak belőlük. A Jó [the Good] fogalma elkerülhetetlenül és szükségszerűen előkerül minden jogértelmezésnél, de ez a Jó nem egy pozitívan (azaz definícióval) körülhatárolható dolog.

A dekonstrukció és a posztmodern jogelméletek „teremtő nihilizmusa” szinte közhelyszerűen hangzik el. A nihilizmus alapélményét, azaz a nagy értékek elértéktelenedésének tapasztalatát Goodrich is kiemeli a posztmodern jogelméletek kapcsán.⁵⁶ Ha a nagy értékek elveszítik megalapozó normatív erejüket, akkor honnan ered a jog ereje? És hogyan lehet megtalálni egy jogelv értelmét?

Cornell szembehelyezkedik a pozitívizmussal és az irracionalistákkal (a Critical Legal Studies egyes – szintén dekonstruktivista – teoretikusaival), ezeket az elméleteket az „alapnélküliség” elve köti össze, azaz, hogy nincsen semmilyen Jó vagy mögöttes elv, amelyből származna a jogszabályok normativitása, tehát a jogot nem lehet a Jóban megalapozni.⁵⁷

Cornell leszögezi, hogy az ő olvasatában a dekonstrukció korántsem egy nihilista elmélet. A határ filozófiája szembehelyezkedik a pozitívizmussal, amely az alapnélküliséget vallva a Jó-t – és így az igazságosságot – a jogon belül helyezte el, mint igazoló, elismerési szabályt (master rule⁵⁸).⁵⁹

Az irracionalisták szerint a Jó egyfajta abszolút hiányként jelenik meg⁶⁰, a kezdet kezdetén már egyfajta töredezettséget találunk, a Jó nincs, így nincs olyan normatív horizontunk, amihez fordulhatnánk, ha két versengő értelmezéssel találkozunk. Azt lehet mondani, hogy ez a nihilista elmélet vált a posztmodern dekonstruktivista jogelméletek kanonikus értelmezésévé.

A két fenti elmélet közös hibája, hogy összekeverik a Grundlosigkeiket (alapnélküliség) és az Unsinnlosigkeiket (értelem nélküliség) fogalmát.⁶¹ Mert ha komolyan vesszük ezeket az elméleteket, akkor a jognak nincs etikai jelentése, és ha ez így van, akkor az állam, vagy akinek hatalma van a jog befolyásolására, képessé válik arra, hogy a „jogos” fogalmát meghatározza. Robert Cover szerint a jognak így is túl nagy hatalma van a jelentés meghatározására.⁶²

Cornell Levinas elméletét tartja helyesnek, amely szerint a Jó egy ontológiai zavar, amely mindig újra megnyitja a „mi van?” kérdést, mindig egészen az alapokig lehatol kutatásában, és a kutatást a Másik iránti felelősség vezeti. A Jó levinasi értelemben alkalmatlan arra, hogy ki lehessen vetíteni valamilyen pozitív módon meghatározott Jó – vagy Igazságosság – fogalomra.⁶³

Cornell szerint a jog nyelvtani értelmének keresése rossz irány, a kérdés nem az, hogy mi a szavak értelme, hanem az, hogy a Jó milyen formát vesz fel a dekonstrukció után.⁶⁴ Azaz hogyan változtatjuk meg vele a jogot körülvevő nomost, amely magába foglalja a Jó fogalmának egyfajta narratíváját is.

Az Én-Másik viszonyban mindig a Másik jelenik meg először a színen. Ő az, aki megszólít engem, és ezzel egy alapvető kapcsolat jön létre kettőnk között. A viszony akkor

⁵⁶ Peter Goodrich: *Jog és modernitás* In: Mai angol-amerikai jogelméleti törekvések; Szerkesztette: Szabadfalvi József (Miskolc: Bíbor Kiadó, 1996.) 222. o.

⁵⁷ Cornell 1992. i. m. 93. o.

⁵⁸ Az elismerési szabályról lásd: H.L.A. Hart: *The Concept of Law* (Oxford: Oxford University Press, 1994.) 94-95. o.; ill. a mesterszabályról: Ronald Dworkin: Vajon szabályok rendszeréből áll-e a jog? In: *Jog és Filozófia* (Budapest: Szent István Társulat, 2008.) 113-116. o.

⁵⁹ Cornell 1992. i. m. 93. o.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Cornell 1992. i. m. 94. o.

⁶² Uo.

⁶³ Cornell 1992. i. m. 93-94. o.

⁶⁴ Cornell 1992. i. m. 93. o.

fordul át erőszakosba, ha ebben a relációban önmagamat állítom a középpontba. A pozitivista jogelmélet hibája a külső kizárása, amely abban nyilvánul meg, hogy „ki akarja tölteni a teljes normatív teret”, így a Jó fogalmát is interiorizálni akarja.⁶⁵ De a Másik nyoma nem tüntethető el, a „ne ölj!” parancsa nemcsak az aktuális esetben, hanem a jövőre nézve is kötelességgel és felelősséggel ruházza fel az egyént.⁶⁶ „A Jó ennek a hívásnak a visszhangja.”⁶⁷

A Jó fogalma Cornell értelmezésében jövőorientált.⁶⁸ A Másik iránti felelősségünk végtelen térben és időben. Ha meg akarjuk ragadni itt és most, akkor eláruljuk ezt a végtelen etikai felelősséget, amely a Másikhoz köt minket. Hiszen ha totálisan próbáljuk megfogalmazni és megragadni ennek tartalmát, akkor „megrontjuk” ezt a kapcsolatot. Cornell metaforája szerint a Jó olyan, mint a világítótorony fénye, csak a végpontot, a célt jelöli ki, de az odavezető utat már nem.⁶⁹

A Jó ebben az értelmezésben tehát egy elv, ha összekötjük Derrida „a dekonstrukció maga az igazság” kijelentésével. Láthatjuk, hogy a Jó fogalma mind Derridánál, mind Cornellnél messianisztikus. Az „itt és mostban” az intersubjektív viszonyok szükségszerűen mindig csak halovány árnyéka annak, aminek el kell jönnie, de valójában sosem érhetjük el. Derrida azt mondja, hogy mindig csak „talán” és „eljövendő” értelemben beszélhetünk az igazságosságról.⁷⁰

A dekonstrukció örökké felbontja a meglévő status quo-t. Cornell szerint a nomosz átalakítása interpretációk és viták útján „nemcsak lehetséges, hanem elkerülhetetlen”.⁷¹ A jog mint nomosz nem korlátozható a fennálló intézményesült jelentésekre, mert a nomosz mindig átalakuláson megy keresztül.⁷² A gyakorlati ész használata az interpretációban megköveteli a dialógust Cornell elméletében, amelyet a „légy igazságos” parancsa vezet.⁷³

Cornell talányosan úgy fogalmaz, hogy „[a] jogértelmezés azt követeli, hogy emlékezzünk a jövőre.”⁷⁴ Mert miközben előttünk van az aktuális eset, és összegyűjtöttük a korábbi ügyeket, azaz a *múltbéli* precedenseket, mindig *előre* kell tekintenünk arra, hogy még „mi lehetséges”.⁷⁵

Cornell szerint a jogász a „jövőt képviseli”, és mindebből egyenesen következik jogelméletének emancipatórikus, aktivista jellege. Az értelmezéskor nemcsak azt kell észben tartania, hogy mik voltak a korábbi döntések, és hogy mik az aktuális alkalmazandó jogszabályok, hanem azt is, hogy milyenek kellene lennie a társadalmi viszonyoknak.⁷⁶ Ha elméletének genealógiáját nézzük (ha pontosabbak akarunk lenni, akkor mondhatjuk, hogy az amerikai baloldali jogelméleti tradíciót), akkor láthatjuk, hogy a végcél itt már olyan, mint a lidércfény vagy délibáb, amely mindig előttünk lebeg, mindig tovább-tovább lendül.

Cornell szerint „az etikák erőszakos nyitányából,”⁷⁷ az alapnélküliségből következően semmilyen elméletnek sem lehet felsőbbrendűsége, ez olyan kihívás, amellyel mindig szembe kell néznünk.⁷⁸

Nagyon fontosnak érzem kiemelni, hogy a cornelli elmélet alapvetően a bírói jogértelmezésen nyugszik. A jogi interpretáció a határ filozófiájában nem egyszerű

⁶⁵ Cornell 1992. i. m. 97. o.

⁶⁶ Cornell 1992. i. m. 98. o.

⁶⁷ Cornell 1992. i. m. 99. o.

⁶⁸ Cornell 1992. i. m. 105. o.

⁶⁹ Cornell 1992. i. m. 106. o.

⁷⁰ Derrida 1989-1990. i. m. 971. o.

⁷¹ Cornell 1992. i. m. 111. o.

⁷² Cover 1983. i. m. 9. o.

⁷³ Cornell 1992. i. m. 108. o.

⁷⁴ Cornell 1992. i. m. 111. o.

⁷⁵ Cornell 1992. i. m. 110-111. o.

⁷⁶ Cornell 1992. i. m. 148. o.

⁷⁷ Derrida: *Of Grammatology* (Baltimore-London: John Hopkins University Press, 1997.) 140. o.

⁷⁸ Cornell 1992. i. m. 112. o.

szabályalkalmazás; a Másikhoz való etikai viszonyunk mindig azt követeli tőlünk, hogy újragondoljuk az elénk kerülő aktuális jogviszony tartalmát. A bírói szerep „megváltó” jellegű,⁷⁹ nem csupán az etikai értelmet keressük a szabályokban; Cornell szerint az értelmezés, ha a Másikhoz való végtelen felelősségünket és az igazságosság ideáját komolyan vesszük, sokkal több ennél. A bírónak szem előtt kell tartania, hogy ha a döntésében meg akar felelni az igazságosság és a Jó ideájának, akkor alakítania kell a korábban kialakult domináns értelmezést, mindig új és új problémák jelennek meg. A bírói jogértelmezés szükségszerűen maga után kell, hogy vonja a „felfedezés” és a „feltalálás” mozzanatát.⁸⁰ Sőt, a bírót alapvetően a tárgyaláson előtte megjelenő felekhez, mint etikai Másikhoz köti a felelősség, és nem a meglévő jogrendszer kötöttségeihez.⁸¹ Az etikai viszonyból következő a végtelen felelősség felülír minden jelenben meglévő szabályt és normát.

Az abortusz kérdését középpontba állító *Roe v. Wade*-ügy kapcsán elemzi Cornell a bíró és a dekonstruktív jogértelmezés kapcsolatát. Blackmun bíró ebben a kérdésben arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem tudja megállapítani, hogy az élet mikortól kezdődik, de azt igen, hogy mikortól lesz a méhmagzat jogképes.⁸² Ezen a ponton Blackmun bíró a derridai első apória terepére lépett. Nemcsak a korábbi jogszabályokat és precedenseket vette figyelembe, hanem azt is, hogy a nők igénye az abortuszhoz való jogra milyen új szituációt teremtett.⁸³ Tehát a jogértelmezés során a bírói felelősség nem állhat meg a múlt lezárt döntéseinél, hiszen minden jogrendet megalapozó intézményes nyelv és értelmezés valahol erőszakban gyökerezik.⁸⁴

Az alapnélküliség és a jogintézmények mögötti bármiféle igazságosság igény hiánya azt jelenti, hogy nem lehet azt mondani (Cornell szerint) hogy a méhmagzat élethez való joga mindig előbbre való lenne a nők önrendelkezési jogánál. Ezen dichotómiával pedig máris előttünk áll egy klasszikus dekonstruktivista alaphelyzet: egy dichotómikus fogalmi pár, amely közül a *Roe v. Wade* ügyben az egyik fontosabbnak tűnik. A bíró felelőssége a határ filozófiája alapján ebben a szituációban azt követeli meg, hogy meghallja a „gyengébb fél” véleményét, és újragondolja friss ítéletben a két jog viszonyát.⁸⁵ Drucilla Cornell elmélete a felelősség fogalmának túlhangsúlyozásával, és az alapvető jogi fogalmak (jogképesesség, dogmatika, jogszabályok, jogelvek) figyelmen kívül hagyásával végeredményben nem jogelméletet, hanem egy nagyon sajátos morálfilozófiát hozott létre, amely (minden pozitív vonása ellenére) mégsem lehet a jogászok számára gyakorlatban és elméletben használható. Pontosan azért, mert a „végtelen etikai felelősség” a Másik felé az aktuális jogviszonyban nem értelmezhető. El kell ismernünk, hogy létezik egyfajta evolutív jogértelmezés, és a neotomista jogfilozófia szerint is az emberiség fokozatosan ébred rá egyes alapvető, az ember személyiségéből fakadó jogelvekre⁸⁶, de ennek csak akkor van értelme, ha a horizontként előttünk lebegő Jó valamiféle komoly ontológiai-metafizikai rendben ölt alakot. Ugyanakkor Derrida és nyomán a dekonstruktivisták (így Cornell is) elvetik a metafizika fogalmát.

⁷⁹ Drucilla Cornell: *Time, Deconstruction, and the Challenge to Legal Positivism: The Call for Judicial Responsibility*. 268. o. In: *Cardozo Journal of Law and Humanities* 1990. Vol. 267.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Cornell 1992. i. m. 143. o.

⁸² Cornell 1992. i. m. 150.

⁸³ Uo.

⁸⁴ Az erőszak ebben az értelemben egy olyan performatív erő, amely önmaga igazságosságának elfogadását követeli meg. Ezen erő megítélésére nincsenek külsődleges mércéink az intézményes nyelven belül, mert ez az értelmező erő teremti meg a maga nyelvét, amellyel önmagát le lehetne írni. A dekonstrukció jelentősége éppen abban rejlik, hogy leleplezi ezt a nyelvet és rendszert. Vö. Derrida 1989-1990. i. m. 941-943. o.

⁸⁵ A *Roe v. Wade* esetben a texasi abortuszt tiltó törvényekkel szemben a Supreme Court úgy határozott, hogy az első trimeszter idejéig az abortusz feletti döntés joga az anyáé, és ez a privát szférához való jogból ered. Lásd részletesebben: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/410/113/case.html>

⁸⁶ Vö.: Frivaldszky János: *Természetjog és emberi jogok*. PPKE JÁK, Budapest, 2010.

„A jogértelmezés átalakítás”⁸⁷, foglalja össze Drucilla Cornell röviden a dekonstruktivisták jogértelmezés tanulságait. A dekonstrukció – vagy ahogy Cornell nevezi, a „határ filozófiája” – nem egyszerűen olvasni akarja, vagy megfejteni a jogviszonyokat és a jogi szövegeket, hanem át akarja alakítani a fogalmait valami nehezen megragadható Jó fogalom felé közeledve. De ha szigorúak vagyunk, akkor látnunk kell, hogy Cornell vállalkozása dugába dőlt. Sem a nihilizmus „bármi lehet” árnyékából nem sikerült kilépnie, sem érvényes jogfilozófiát felvázolnia, mert amit ő ír, az csupán egy emancipatórikus beállítódású politikai filozófia módszertana.

III.2. Cornell egy posztmodern kritika tükrében: Jacques De Ville

Jacques De Ville a *The Philosophy of the Limit* megjelenése után tizenöt évvel írott értékelésén és kritikáján keresztül szeretném bemutatni Cornell elméletének egyes hibáit, amelyet azért tartok érdekesnek, mert De Ville azt a kérdést veti fel, hogy vajon Cornell elmélete valóban hűséges-e Derrida eredeti gondolataihoz, és hogy valóban jól sikerült-e a dekonstrukciót a jogra adaptálni? Habár De Ville kritikájával nem értek teljes mértékben egyet, mert jómagam más problémákat vélek felfedezni ebben az elméletben, és eleve más irányból közelíteném meg, azonban mégis tanulságosnak tartom ismertetni.

De Ville kritikája Cornell munkájával szemben két tételben foglalható össze: egyrészt maga a határ filozófiája nem hűséges Derrida eredeti elméletéhez⁸⁸, másrészt a határ filozófiája „domesztikálja”, megszelídíti az eredeti derridai gondolatok esetleges radikális következményeit.⁸⁹

Az első probléma – amelyik a derridai gondolatok megfelelő jogi transzformációjával kapcsolatos – a Másikhoz kötődik, mint az etikai viszony meghatározó alanyához. Drucilla Cornell értelmezésében nem mindig világos, hogy ki lenne a jogi gondolkodásban a Másik. Ha szigorúan vesszük, hogy a konkrét felekkel szemben áll fenn a bíró felelőssége, akkor a jogi eljárásban résztvevő felek mindannyian „potenciális Másiknak” tekinthetők.⁹⁰ Így minden elítélt, és minden, a jogi rendszer alapján, elmarasztalt fél a polgári eljárásban. Cornell szerint miközben az eljárásban kvázi „vesztes félként” megjelenő személyekre a nomoszon belüli jó úgy van rákényszerítve, mintha a Jó erős értelmét venné a bíróság alapul,⁹¹ tehát a jelen jogrend esetleges értékválasztása valamiféle időntúli abszolút igazságként jelenik meg. Pontosan ezzel éri el Cornell szerint a jogi rendszer azt, hogy erőszakot alkalmaz a polgáraival szemben, mert a rendszer nem reflektál önmagára, mindent úgy vesz igaznak és jónak, ahogy adott.

Mindebből adódik annak a kérdése, hogy az etikai viszony, a végtelen felelősség figyelembevétele vajon fontos-e ténylegesen a jogi eljárásban? Jacques De Ville szerint mivel az etikai Jó egy elérhetetlen megvalósíthatatlan ideál, de a jog szabályai a különböző érdekek közötti kompromisszum eredménye, akkor nincs-e több értelme az igazságosabb jog szabályait követni? Ez a következtetés persze nem egyezik Derrida gondolataival, sem Drucilla Cornell szándékaival.⁹²

A Másik, mint fogalom további kérdéseket is felvet, amely Jacques Derrida és Emmanuel Lévinas között egy alapvető filozófiai problémát is felvet. Derrida egy Lévinasról

⁸⁷ Cornell 1992. i. m. 115. o.

⁸⁸ De Ville, Jacques: *Deconstruction and Law: Derrida, Levinas and Cornell*. 32. o. In: *Windsor Yearbook of Access to Justice* Vol. 25. 2007.

⁸⁹ De Ville i. m. 33. o.

⁹⁰ De Ville i. m. 36-37. o.

⁹¹ Cornell 1992. i. m. 114. o.

⁹² De Ville i. m. 37. o.

szóló tanulmányában felveti azon alapvető problémát a Másikkal kapcsolatban, hogy a Másikkal való találkozás sosem megy végbe igazán (hacsak nem esünk az empiricizmus csapdájába és hisszük azt, hogy a fizikai találkozás transzparens és közvetíttelen módja a másokkal való érintkezésre), a Másik mindig megmarad nyelvi fenoménnek, a nyelven keresztül érintkezik velünk, és így mindig elcsúszásban (différence) vagyunk vele szemben.⁹³ A jelenlét metafizikájának elvetése maga után vonja azt a kérdést, hogy végeredményben a Másik Cornellnél lévinasi alapokon áll, és így konkrét személyeket jelent, vagy sokkal inkább azt jelöli, „ami meghaladja a reprezentatív rendszert” (a nyelvet).⁹⁴

A Másik közvetíttelen jelenlétének lehetetlenségéből következik Jacques De Ville szerint, hogy ténylegesen mindig a magunk perspektívájából vizsgálunk másokat, amely a jogi eljárásra vetítve azt jelenti, hogy a bíró a felek elé kerülő ügyét a jogi terminológia, a jogi hagyomány és a szakma szabályainak megfelelően fogja magának lefordítani és kezelni az elé tárt esetet. De Ville szerint Derrida Force of Law-jában a Lévinas utalás megtévesztő, mert a Másik, az egyedi, az nem személyként, hanem eseményként jelenik meg: „*Talán' muszáj talánt mondanunk az igazságosságra. Az igazságosság avenír-je van, és nincsen igazságosság csupán olyan fokban, hogy lehetséges egy olyan esemény, amely mint esemény meghaladja a számításokat, a szabályokat, a várakozásokat és így tovább. Az igazságosság, mint az abszolút másság tapasztalata reprezentálhatatlan, de ez az esemény lehetősége és a történelem feltétele.*”⁹⁵ Az ügy az, mint az igazságosság gyakorlásának lehetősége, ami a bíróhoz jön Másikként Jacques De Ville szerint.⁹⁶ De Ville állításának igazát valamelyest aláhúzza az is, hogy Derrida nem tekinthető humanistának, sőt kifejezetten antihumanista gondolkodó. Az esetben való gondolkodás azért is lenne megfelelőbb a dekonstrukció jogi adaptációjában, mert a jogban nincsenek igazi szemtől szembeni találkozások (legalábbis a tárgyalóteremben legalább három fél van), és így bírói perspektívából nehéz megmondani, hogy a felperes és az alperes, a vádló és a védő/vádlott vitájában ki az a Másik akivel szemben a bírót végtelen etikai felelősség terhel.⁹⁷

A következő probléma az emlékezés és az idő dimenzióját érinti. A múlttal való szembenézés kötelessége, a jogi rendszer múltbéli kisiklásainak feltárása alapvetően tudás kérdése: a jog múltjának tudása, ennek következményeinek ismerete, és végül ezen tudásból kiszámítani, hogy milyen változások szükségesek a jogban.⁹⁸ Jacques De Ville szerint a múlt hagyományának számbavétele, az ahhoz való kritikus hozzáállás, hogy a múlt igazságtalan elveinek és gyakorlatainak kritikáját megtegyük valójában – szemben a lévinas-derridai igazságosság feltétlenségével és szabadságával – kifejezetten szabálykövető, programszerű, és így a saját filozófiai előfeltevéseinek is ellentmond.⁹⁹

A Drucilla Cornell által felvetett közösség ideájával szemben azt veti fel De Ville, hogy a közösségről sosem beszélt Derrida olyan értelemben, ahogy Cornell, sőt egy helyütt a közösség mint olyan gondolatától való idegenkedését is kifejezte: „*Nem szeretem a közösség szót, abban sem vagyok biztos, hogy a dolgot magát szeretem.*”¹⁰⁰ Nem is csoda, hiszen a közösség, mint olyan, írja Jacques De Ville, az egységgel, a totalitással és a homogenitással áll szoros kapcsolatban és így a szemtől szembeni etikai viszony, a másik egyediségének tiszteletével szemben áll.¹⁰¹

⁹³ Derrida 2000. i. m. 190. o.

⁹⁴ De Ville i. m. 43. o.

⁹⁵ Derrida 1989-1990. i. m. 970-971. o.

⁹⁶ De Ville i. m. 40. o.

⁹⁷ De Ville i. m. 38-39. o.

⁹⁸ De Ville i. m. 47. o.

⁹⁹ De Ville i. m. 45. o.

¹⁰⁰ Derrida, Jacques: Positions, Interviews 1974-1994. (Szerk.): Elisabeth Weber. fordítás: Paggy Kaufman. Stanford University Press, Stanford, 1995. 355. o.

¹⁰¹ De Ville i. m. 51. o.

Végül, ami a Jó (igazságosság) és a jogelvek kapcsolatát érinti: Cornell elméletében az igazságosság és a jog szférája szigorúan elválnak egymástól, az igazságosságot, mint Jót (a Másikhoz fűződő felelősséget) sosem lehet tökéletesen jogi viszonyokra lefordítani.¹⁰² Ennek oka, hogy a személyi viszonyok nyelvi közvetítettsége miatt az egymást érintő jogaink és kötelességeink a différanca miatt mindig elcsúszásban vannak, és ebből következően a jogi szabályok követésével erőszakot alkalmazunk, de legjobb esetben sem adjuk meg tökéletesen azt, ami a másoknak, mint Másiknak jár az etikai viszonyból következően. Ezen erőszakot képesek Cornell szerint a jogelvek tompítani. A jogelvek közül ahogy korábban olvastuk, Cornell a legfontosabbnak a kölcsönös szimmetriát emeli ki, tehát a felek kölcsönös egyenlőként kezelését. Jacques De Ville úgy gondolja, hogy azonban a jogelvek filozófiai státusza nem olyan egyszerű, mint ahogy azt Cornell látja. A jogelvek az autonóm szubjektum termékei, a jogi tradíció, a múlt precedenseinek összegyűjtése, amelyek a jövőre nyitottá teszik a jogot. A jogértelmezés – ahogy korábban idéztem – megköveteli a jogásztól, hogy „emlékezzen a jövőre”, hogy az ideálokat (amelyeket azonban sosem tudunk tökéletesen megvalósítani) figyelembe vegyünk. De Ville felhívja a figyelmet arra, hogy amikor az emancipatorikus ideálokról ír Derrida, akkor felhívja arra is a figyelmet, hogy a kanti regulatív ideáltól is távol kívánja magát tartani, amely valamiféle határt vonna az igazságosságról szóló diskurzus köré. Az igazságosságnak van egy fajta paradox, asszimmetrikus természete De Ville szerint, amelyre Cornell nem fordít elég figyelmet, pedig ez az asszimmetria Lévinas elméletében is jelen van. Az asszimmetrikus etikai viszony kölcsönös jogi szimmetriává formálása sokat elvett az eredeti elméletből, és nem sikerült egy valódi, a metafizikát és a szubjektum önmeghatározását meghaladó elméletet létrehozni.¹⁰³ Jacques De Ville végkövetkeztetése, hogy a határ filozófiáját meg kell különböztetni a dekonstrukciótól, mert a modern filozófia szubjektumát nem sikerült tökéletesen meghaladnia az elméletnek. A szubjektum ott van, még akkor is, ha sokkal nyitottabb, mint más elméletekben.¹⁰⁴ Így – és ebben egyetérték De Ville-lel – az elmélete inkább egyfajta politikai cselekvés programjaként értelmezhető.¹⁰⁵

¹⁰² Cornell 1992. i. m. 105. o.

¹⁰³ De Ville i. m. 58. o.

¹⁰⁴ De Ville i. m. 60. o.

¹⁰⁵ De Ville i. m. 60. o.